

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Коцюри Ольги Олександрівни на тему: «Лінійні розміри великих кутніх зубів та їх зв'язок із показниками кефалометрії у практично здорових чоловіків із різних регіонів України», поданої до офіційного захисту в спеціалізовану вчену раду Д 05.600.02 при Вінницькому національному медичному університеті ім. М.І. Пирогова на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.03.01 – нормальна анатомія.

1. Актуальність обраної теми дисертації.

Вивчення та уніфікація морфометричних і лінійних параметрів різних анатомічних груп зубів та з'ясування їх зв'язку із показниками кефалометрії, є надзвичайно актуальним питанням із позиції мультидисциплінарного підходу, і прискіпливо вивчається анатомами, при описанні індивідуальних варіабельностей будови коронки та кореня, антропологами з використанням спадкових фенотипових ознак зубів, та стоматологами під час загального стоматологічного огляду, з метою об'єктивізації стоматологічного статусу індивідуума. Сучасний рівень стоматології дає можливість подальшого вивчення та інтеграції вказаних методів дослідження з використанням морфометричних їх показників з подальшим математичним аналізом отриманих результатів.

Слід зазначити, що вивчення одонтометричних та анатомічних особливостей великих кутніх зубів верхньої та нижньої щелепи стикаються з великими труднощами в силу складної будови їх коронки. Запропонована Зубовим О.О., система варіацій малюнку коронки та особливостей лінійних параметрів даної групи зубів в нормі, не завжди визначається при загальному стоматологічному огляді різних етнічних груп людей. Проте, незважаючи на вплив навколишнього середовища, вони є прекрасним матеріалом для вивчення диференціації одонтологічних та одонтометричних ознак. Це дозволяє встановити генетичні зв'язки між різними популяціями людей, ступінь їх споріднення, стадії еволюції викопних предків. Згідно вище вказаного, увага цілого ряду вчених прикута до взаємозв'язку особливостей одонто-антропологічних особливостей з розвитком карієсу, зокрема – великих кутніх зубів.

Особливу актуальність даного дослідження підкреслюють події останніх років, які відбувалися на території України, а саме численні військові конфлікти, теракти, авіаційні і техногенні катастрофи, пожежі та інші стихійні лиха, які особливо гостро ставлять питання ідентифікації особи за стоматологічним статусом, яка проводиться у випадках судово-медичного дослідження трупів невідомих осіб. Крім того, ідентифікація особи може бути проведена як у всіх перерахованих випадках, так і для ідентифікації підозрюваних осіб які, як правило, залишають сліди біологічного походження на місці виявлення трупа або події, а також у всіх випадках, коли різко змінені зовнішні риси від дії різних факторів навколишнього середовища, що ускладнює або виключає впізнання за зовнішнім виглядом. У зв'язку із вищенаведеними фактами, особливого теоретичного та клінічного значення набувають дослідження, які дають можливість визначення персоніфікованих метричних характеристик зубів у залежності від кефалометричних показників, краніотипу та типу обличчя у чоловіків із різних адміністративно-територіальних регіонів України, що значно розширить діапазон діагностичних, ідентифікаційних і лікувальних можливостей для лікарів різних фахів.

Таким чином, робота Коцюри Ольги Олександрівни, на тему: «Лінійні розміри великих кутніх зубів та їх зв'язок із показниками кефалометрії у практично здорових чоловіків із різних регіонів України», є актуальним, своєчасним та перспективним науковим дослідженням.

Тема дисертації затверджена вченою радою Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова (протокол № 2 від 12.11.2015 року) та проблемною комісією МОЗ і НАМН України «Морфологія людини» (протокол № 10/1 від 01.10.2015 року). Дослідження зареєстровано як ініціативна наукова тематика, що виконується у Вінницькому національному медичному університеті ім. М. І. Пирогова «Лінійні розміри великих кутніх зубів та їх зв'язок із показниками кефалометрії у практично здорових чоловіків із різних регіонів України» (№ державної реєстрації: 0118U003453).

2. Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації їх достовірність і новизна, повнота їх викладу у опублікованих працях.

Обґрунтованість основних положень та висновків, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна, повнота викладення в опублікованих працях базуються на наступному:

– авторка ретельно вивчила останні дані літератури, щодо будови великих кутніх зубів та методів їх дослідження, та проаналізувала особливості показників кефалометрії та одонтометрії в залежності від етнічної чи регіональної приналежності особи;

– мета та завдання дослідження, що чітко сформульовані, логічно відображають суть роботи;

– дисертаційне дослідження виконане на достатній кількості фактичного матеріалу – визначені комп'ютерно-томографічні розміри великих кутніх зубів у 200 практично здорових чоловіків із різних регіонів України та з'ясовано особливості даних розмірів у представників різних краніотипів і типів обличчя, а також залежність даних розмірів від кефалометричних показників.

– в процесі виконання дослідження авторка вдало інтегрувала застосування комп'ютерно-томографічних одонтометричних методів та загальновизнаних, а саме кефалометричних.

– отримані результати комплексних досліджень всебічно обґрунтовані методами математичного статистичного аналізу у ліцензійному програмному пакеті з використанням непараметричних критеріїв оцінки та об'єктивізації. Для обґрунтування розробки моделей персоніфікованих лінійних розмірів великих кутніх зубів у залежності від кефалометричних параметрів був застосований метод покрокового регресійного аналізу.

– аналіз та узагальнення отриманих результатів проведений та описаний змістовно, шляхом порівняння отриманих власних результатів та посилянь на наукові доробки у руслі подібних наукових тематик інших дослідників.

— наукові положення і висновки дисертації послідовні, всебічно обгрунтовані, відповідають меті і поставленим завданням дослідження, ґрунтуються на фактично отриманому матеріалі та підтверджені актами впроваджень.

Досить вагомою є і наукова новизна даного дослідження, оскільки авторкою вперше встановлені регіональні відмінності комп'ютерно-томографічних лінійних розмірів коронок великих кутніх зубів та їх коренів у практично здорових чоловіків України та доведено що у осіб даного контингенту різних краніотипів наявні відмінності комп'ютерно-томографічних лінійних розмірів коронок даної групи зубів та їх коренів: на верхній щелепі — у доліхоцефалів, у більшості випадків, менші значення присінково-язикових розмірів коронки та шийки, а також мезіо-дистальних розмірів шийки (лише других зубів), ніж у представників інших краніотипів; на нижній щелепі — у доліхоцефалів менші значення довжини дальнього кореня перших зубів, ніж у брахіцефалів і гіпербрахіцефалів.

Важливим, як із наукової так і практичної точки зору є розробка та аналіз достовірних регресійних моделей індивідуальних лінійних розмірів великих кутніх зубів (з коефіцієнтом детермінації R^2 більшим, ніж 0,5) у залежності від особливостей кефалометричних показників, краніотипу та типу обличчя.

За матеріалами дисертаційного дослідження опубліковано 17 наукових праць (з них 8 самостійних). 10 статей опубліковано в фахових наукових виданнях (з них 5 статей в журналах, що включені до міжнародних наукометричних баз, у тому числі 3 до наукометричної бази Web of Science). 1 стаття опублікована в закордонному науковому журналі (Польща), що входить до наукометричної бази Scopus. Отримане авторське свідоцтво на твір.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дослідження.

Дисертаційна робота є ґрунтовним, науковим дослідженням, результати якого мають значну теоретичну та практичну цінність, оскільки значно розширюють поняття про сучасні уявлення стосовно варіабельності індивідуальних метричних характеристик великих кутніх зубів у залежності від

кефалометричних показників, краніотипу та типу обличчя у чоловіків із різних адміністративно-територіальних регіонів України, що дозволить лікарям-стоматологам покращити діагностику і лікування стоматологічної патології.

Результати досліджень знайшли широке застосування у лекційних курсах та в ході проведення практичних занять на кафедрах: анатомії людини і ортопедичної стоматології Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова; анатомії людини Національного медичного університету імені О.О. Богомольця; нормальної анатомії Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького; анатомії людини Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського; анатомії, топографічної анатомії та оперативної хірургії Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет».

З прикладної точки зору, встановлені межі процентильного розмаху комп'ютерно-томографічних лінійних розмірів великих кутніх у практично здорових чоловіків із різних адміністративно-територіальних регіонів України, різних краніотипів та типів обличчя загалом, а також у представників центрального регіону України, та розроблена на основі регресійних моделей, комп'ютерна програма для визначення індивідуальних метричних характеристик ВКЗ у залежності від кефалометричних показників чоловіків із різних регіонів України «TeethNorm», дозволять покращити діагностику і лікування стоматологічної патології.

4. Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому та ідентичності змісту автореферату й основним положенням дисертації.

Дисертація Коцюри Ольги Олександрівни має стандартну для наукових досліджень подібного роду структуру та оформлена у відповідності із основними вимогами до дисертацій та авторефератів Департаменту атестації кадрів вищої кваліфікації та ліцензування Міністерства освіти і науки України.

Дисертація представлена українською мовою на 281 сторінках (з яких 147 сторінок залікового машинописного тексту) і складається з анотації, змісту,

переліку умовних позначень, символів, одиниць, скорочень та термінів, вступу, огляду літератури, загальної методики й основних методів дослідження, трьох розділів власних досліджень, аналізу й узагальнення результатів дослідження, висновків, списку використаних літературних джерел, з яких 111 викладені кирилицею та 164 – латиницею, а також трьох додатків. Робота ілюстрована 7 рисунками і 63 таблицями.

В анотації згідно існуючих вимог, українською та англійською мовами представлені найбільш вагомні результати, дослідження із акцентом на їх новизну та наведений список публікацій за темою дисертаційного дослідження.

Вступ, викладений на 8 сторінках, містить повну характеристику актуальності завдання даного дослідження на сьогодення з позиції теоретичного та клінічного значення, зазначення взаємозв'язку роботи із науковими програмами, планами, темами; її мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, детальну характеристику застосованих методів та їх доцільність, констатацію наукової новизни і практичної значимості, зазначення особистого внеску авторки, перелік наукових конференцій на яких були анонсовані основні положення дисертаційного дослідження, дані стосовно публікацій за матеріалами роботи та структури і обсягу дисертації.

Розділ 1 під назвою «Огляд літератури» викладений на 22 сторінках комп'ютерного тексту та містить 3 підрозділи, залежно від проблематики, присвячені особливостям будови великих кутніх зібів та методам їх дослідження, характеристики показників кефалометрії та одонтометрії в залежності від етнічної чи регіональної приналежності особи і даних стосовно сучасних можливостей використання одонтометричних та кефалометричних характеристик у стоматологічній практиці. Аналіз літературних джерел проведений Коцюрою О.О., дозволив чітко сформулювати шляхи досягнення поставленої мети в дисертаційному дослідженні. Слід відмітити доступний стиль викладення матеріалу, що полегшує сприйняття змісту роботи та в черговий раз підкреслює актуальність, глибоке теоретичне і клінічне значення. В цілому аналітичний огляд літератури написаний доброю літературною

мовою, читається легко та характеризує широку обізнаність дисертантки із завдання, яке вирішується.

У розділі 2 «Загальна методика й основні методи досліджень», який викладений на 10 сторінках, авторка вдало охарактеризувала методики конусно-променевої комп'ютерної томографії, одонтометрії та кефалометрії. Слід відзначити, стиль описання даного розділу та наявність посилань на нормативні документи (С. 49) при проведенні комплексу запланованих досліджень. Застосовані дисертанткою методи дають можливість всебічної комплексної характеристики лінійних розмірів великих кутніх зубів залежно від показників кефалометрії. Розділ дуже вдало доповнюють сім фотографій та дві таблиці.

Розділ 3 «Комп'ютерно-томографічні розміри коронок великих кутніх зубів у практично здорових чоловіків із різних регіонів України та в залежності від форми голови або типу обличчя», викладений на 44 сторінках і містить три підрозділи. Відповідно у кожному дисертантка охарактеризувала регіональні відмінності розмірів коронок великих кутніх зубів та їх коренів без урахування краніотипу та типу обличчя, привела розміри коронок великих кутніх зубів та їх коренів у чоловіків із різною формою голови та та встановила розміри коронок великих кутніх зубів та їх коренів у чоловіків із різним типом обличчя. За результатами даного розділу авторка визначила, регіональні, краніотипологічні та фаціотипологічні відмінності комп'ютерно-томографічних розмірів великих кутніх зубів, у практично здорових чоловіків України. При цьому, найбільша кількість регіональних відмінностей комп'ютерно-томографічних розмірів великих кутніх зубів встановлена для мезіо-дистальних і присінково-язикових розмірів коронок верхніх зубів, висоти коронок зубів, а також довжини ближнього кореня нижніх перших зубів; краніотипологічних – для присінково-язикових розмірів коронки та шийки верхніх зубів, мезіо-дистальних розмірів шийки верхніх других зубів, а також довжини дальнього кореня нижніх перших зубів; фаціотипологічних – для мезіо-дистальних розмірів коронки верхніх зубів, мезіо-дистальних розмірів шийки других верхніх зубів і висоти та довжини

дальнього кореня других нижніх зубів. Розділ об'ємний, інформаційно насичений, проілюстрований трьома таблицями, що наглядно підтверджує достовірність отриманих результатів.

Розділ 4 «Комп'ютерно-томографічні розміри коронок великих кутніх зубів та їх коренів у практично здорових чоловіків центрального регіону України в залежності від форми голови або типу обличчя», викладений на 34 сторінках і містить два підрозділи, в яких авторка дослідження визначила розміри коронок великих кутніх зубів та їх коренів у чоловіків центрального регіону України з різною формою голови та відповідно розміри коронок великих кутніх зубів та їх коренів у чоловіків центрального регіону України з різним типом обличчя.

Результатами даного розділу Коцюра О.О., показала, що у практично здорових чоловіків різних краніотипів і типів обличчя, мешканців центрального регіону України, визначені відмінності комп'ютерно-томографічних розмірів великих кутніх зубів. Найбільша кількість краніотипологічних відмінностей розмірів великих кутніх зубів у чоловіків центрального регіону України встановлена на верхній щелепі між доліхоцефалами та гіпербрахіцефалами, а на нижній щелепі – між мезоцефалами та гіпербрахіцефалами. При цьому, найбільша кількість фаціотипологічних відмінностей розмірів великих кутніх у чоловіків центрального регіону України встановлена на верхній щелепі лише для довжини присінкового дальнього кореня правого другого зуба між представниками із дуже вузьким обличчям та іншими типами обличчя, а на нижній щелепі – між представниками з широким обличчям та з середнім і дуже вузьким обличчям. Розділ проілюстрований двома таблицями, що наглядно підтверджує достовірність отриманих результатів та значно полегшує сприйняття матеріалу.

Розділ 5 «Регресійні моделі комп'ютерно-томографічних розмірів великих кутніх зубів у практично здорових чоловіків із різних регіонів України в залежності від особливостей кефалометричних показників та форми голови і типу обличчя» викладений на 36 сторінках і містить п'ять підрозділів, в яких авторка дослідження розробила та запропонувала регресійні моделі

комп'ютерно-томографічних розмірів великих кутніх зубів у чоловіків різних регіонів України. Розділ інформаційно навантажений, містить сорок таблиць, що наглядно підтверджує достовірність отриманих результатів.

У розділі «Аналіз та узагальнення результатів власних досліджень», який викладений на 31 сторінці комп'ютерного тексту і містить вдало проведений дисертанткою порівняльний аналіз отриманих результатів дослідження із даними сучасної літератури за проблематикою, що свідчить про глибоку обізнаність з питань роботи. Текст вдало доповнюють та ілюструють шість таблиць.

Висновки дисертації, у кількості сім, відповідають поставленим завданням, є логічним підсумком розділів результатів власних досліджень.

Список використаних наукових літературних джерел налічує 275 найменувань (111 – кирилицею і 164 – латиницею).

У додатку А представлений список публікацій Коцюри О.О., за темою роботи та дані стосовно апробації результатів дисертаційного дослідження. У додатках Б1-Б6 – наведені акти впровадження результатів дисертації у навчальний процес вищих медичних навчальних закладів України. У додатку В1-В10, який представлений десятима таблицями анонсовані результати кореляційного аналізу кількісних параметрів отриманих в процесі дисертаційного дослідження.

Виходячи із зазначеного, слід констатувати, наявність всіх необхідних розділів, що характеризує дане дослідження, як завершену науково-кваліфікаційну працю.

Змістовне навантаження автореферату в повній мірі відображає основні положення та зміст дисертаційної роботи.

6. Рекомендації щодо використання результатів дисертації в практиці.

Проведені дослідження поглиблюють і розширюють сучасні уявлення про кількісні параметри та комп'ютерно-томографічні лінійні розміри коронок великих кутніх зубів та їх коренів у практично здорових чоловіків із різних

адміністративно-територіальних регіонів України залежно від краніо- та фаціотипів та регіону України. Отримані нові кількісні дані стосовно розмірів великих кутніх зубів доповнять існуючі доробки у навчальних посібниках та підручниках по ортодонтії, терапевтичній та ортопедичній стоматології. Отримані дані кількісних параметрів та комп'ютерно-томографічних лінійних розмірів коронок великих кутніх зубів та їх коренів, доцільно в перспективі репрезентувати у вигляді науково-технічної продукції (патент на корисну модель, галузеве нововведення чи методичні рекомендації).

Доцільно розробити покроковий алгоритм моделювання великих кутніх зубів, беручи до уваги комп'ютерну програму для визначення нормативних індивідуальних лінійних розмірів даної групи зубів чоловіків із різних адміністративно-територіальних регіонів України в залежності від особливостей кефалометричних розмірів, краніотиту та типу обличчя.

6. Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації.

Разом із загальною позитивною оцінкою дисертаційної роботи необхідно вказати на редакційні та технічні огріхи, механічні помилки, що вкралися при оформленні рукопису. Деякі із них мають дискусійний характер.

1. Із урахуванням того, що дисертаційна робота подана за морфологічною спеціальністю, та з метою ілюстративної візуалізації, було б більш наглядним доповнити розділи рукопису мікрофотографіями, а межі процентильного розмаху кефалометричних показників, лінійних комп'ютерно-томографічних розмірів коронок великих кутніх зубів і коренів та їх відмінностей відобразити графічно.

2. У першому розділі дисертаційного дослідження наявні поодинокі номенклатурні розбіжності, так авторка вживає термін «моляр» – це термін більш коректний із позиції, стоматології, а із позиції анатомії – «великий кутній зуб», «жувальна поверхня» – «оклюзійна поверхня», «малих корінних зубів» – «малих кутніх зубів», стор. 28, 30, 38.

3. У наданому рукописі зустрічаються стилістичні огріхи, зокрема до прикладу у огляді літератури на стор. 30, 43, фігурує термін «рухливість» в даному

контексті більш доцільним є термін «рухомість зуба», «закриття дефекту» більш коректним є «заміщення», або «відновлення», стор. 175.

4. На наш погляд, розділ 5 дисертаційного дослідження та деякі висновки перенасичені цифровими параметрами.

Вказуючи на існуючі недоліки, слід визнати загальний високий рівень поданої до захисту дисертаційної роботи. Зазначені неточності та редакційні огріхи в оформленні рукопису не знижують наукової цінності та висновків дисертації.

В процесі роботи над аналізом рукопису виникли дискусійні запитання:

1. Чому для при визначенні меж процентильного розмаху великих кутніх зубів серед клініко-анатомічних орієнтирів не був зазначений «екватор» зубів, адже це вагомий клінічний орієнтир при ортодонтичних та ортопедичних втручаннях?
2. Враховуючи надзвичайну насиченість дисертаційної роботи цифровими даними, вкажіть як Ви проводили перевірку цифрових параметрів на нормальність, щоб застосувати саме U-критерій Мана-Уїтні, для визначення достовірності відмінностей показників між вибірками?

7. Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційна робота Коцюри Ольги Олександрівни на тему «Лінійні розміри великих кутніх зубів та їх зв'язок із показниками кефалометрії у практично здорових чоловіків із різних регіонів України», є кваліфікованою, самостійною завершеною науковою працею. Робота містить теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що полягає у встановленні величини та особливостей комп'ютерно-томографічних лінійних розмірів коронок великих кутніх зубів та їх коренів у практично здорових чоловіків із різних адміністративно-територіальних регіонів України та у чоловіків різних краніо- та фаціотипів як загалом в Україні, так і у представників центрального регіону України; а також, враховуючи результати кореляцій кефалометричних показників, краніо- та фаціотипу з розмірами великих кутніх зубів, побудові та аналізу регресійних моделей індивідуальних розмірів зубів.

За актуальністю обраної теми, рівнем обґрунтованості наукових положень, науковою новизною та репрезентативністю матеріалу дисертаційна робота Коцюри Ольги Олександрівни «Лінійні розміри великих кутніх зубів та їх зв'язок із показниками кефалометрії у практично здорових чоловіків із різних регіонів України» повністю відповідає вимогам пункту 11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. № 656 та від 30.12.2015 р. № 1159 з дотриманням вимог Наказу МОН України від 12.01.2017 № 40, щодо кандидатських дисертацій, а її авторка заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.03.01 – нормальна анатомія.

Офіційний опонент:

професор кафедри терапевтичної стоматології
Тернопільського національного медичного
університету імені І.Я. Горбачевського МОЗ України
доктор медичних наук, доцент

Н.В. Гасюк

Особистий підпис

Гасюк Н.В.
завіряю

Заступник ректора з кадрових питань
Тернопільського національного
медичного університету